

PROČ SE NEPOUČÍME Z DĚJIN?

Britský historik, vojenský teoretik a publicista Liddel Hardt je čtenářům Vojenských rozhledů již znám; výběr z jeho díla "Způsob, jak vítězit ve válkách" byl uveřejněn v čísle 7/92 našeho časopisu.

Stručný spis "Proč se nepoučíme z dějin?" obsahuje charakteristiku základních typů uspořádání společnosti, úvahy o všeobecné branné povinnosti ve vztahu k aktuálním potřebám soudobé války, historické poznatky o příčinách válek a o jednání o míru, jakož i názory na užití násilí vůbec, což vede čtenáře ke hlubšímu nahlédnutí do problematiky "velké strategie".

Dějiny:

- vysvětlují pokroky (pomalé a nepatrné) a chybné kroky (rychlé a početné) lidí,
- nabízejí příležitost využít klopýtání našich předků; je účelné učit se ze zkušenosti jiných; je účelné šetřit hanou těch, kteří dělali chyby; zlobíme se sami na sebe, nedaří-li se nám rozpoznat chyby jako takové,
- ukazují, že lidstvo svoje omyly opakuje, a ukazují, čím tyto omyly jsou.

Porozumění minulým událostem je podporováno nepřiliš rozšířenou zkušeností týkající se vzniku událostí. Dějiny jsou často hrou náhody. Události, na nichž závisí osud národů, nejsou

vyvolány dobře uváženými rozhodnutími, nýbrž často okamžitými rozčilením a nízkými osobními důvody.

Je těžké nalézt pravdu, je poměrně snažší odhalit nepravdu. Cesta pravdy je dlážděna kritickými pochybnostmi a osvětlena duchem objektivního zkoumání. Posuzovat nějakou otázku subjektivně znamená sám sebe oslepovat. Přístupovat k tématu v duchu pochybnosti je metoda, které je nutno naučit se nejdříve. Umíte-li pochybovat tam, kde jiní mají sklon k pochybnostem, děláte pokroky.

Strach z pravdy. Nejnebezpečnější klam je ten, který vzniká z falšování dějin, který je vytvářen domnělým národním nebo vojenským zájmem. Veškeré dějiny označované jako "oficiální" jsou zatíženy předsudky. Dějiny dějin dostatečně ukazují, že umění maskovat bylo v tomto oboru rozvinuto dříve, než se ho začalo používat na bojišti. Maskované dějiny skrývají chyby a nepřístojnosti, které by jinak nebyly zjištěny; vytvářejí falešnou sebedůvěru. Falešná sebedůvěra byla základem většiny nesprávných rozhodnutí; její důsledky ve vojenství jsou dalekosáhlé a pociťují se rychleji. Falešná sebedůvěra vojevůdců byla vždy podnětem k válce.

Znovu a znovu byla vytvářena umělá mlžná stěna k maskování osobního nebo politického manévru a k zjištění výmluvy pro následky. Mnoho zla vyplývá z rozšířeného zvyku potlačovat nebo překrucovat to, co je jako pravda velmi dobře známo, a to z oddanosti vůči věci, z ješitnosti, nebo z oddanosti vůči zřízení, přičemž tato oddanost je diktována našimi zájmy. Tí, kteří jsou vůči svým představám neloajální, mají většinou sklon žádat loajalitu od svých podřízených. Loajalita je vznešená vlastnost, pokud není slepá a pokud nevyklučuje vyšší loajalitu vůči pravdě a slušnosti.

Mezi dějinami, jak jsou napsány, a dějinnou pravdou je hluboká propast; nejhlubší propast je v dílech zabývajících se dějinami vojenství.

Nejnebezpečnější omyl je neuznávat vlastní sklon k omylu. Tato chyba je všeobecně rozšířeným neduhem autority. Předstírání neomylnosti je v hierarchiích instinktivní. Avšak porozumět příčině znamená nepodceňovat škodu, kterou toto předstírání ve všech oblastech způsobilo. Kritické autority byli vždy odmítáni samolibými tóny, pokud jim nebyl přisouzen horší osud, avšak přesto jim dějiny znovu a znovu dávaly za pravdu.

Být proti vládě může být filozofickým postojem více než se zdá, neboť všechny vlády mají sklon k porušování zásad slušnosti a pravdy. Vláda je nutným zlem, a proto je nutná neustálá bdělost a kontrola.

Demokracie:

- vsadila vysokou sázku na konvencionalitu,
- dává přednost těm, kteří drží krok s pomalým myšlením,
- mračí se na ty, kteří hodlají rušit "spiknutí vzájemné nezpůsobilosti",
- má sklon k triumfu průměrnosti; tím podmiňuje vyloučení prvotřídní schopnosti, pokud je tato schopnost spojena s čestností.

Despocie většinou znamená triumf hlouposti. Demokracie je menší zlo než despotie. Proto je lépe, souhlasí-li schopnost se sebeobětováním a podřízením se vládě průměrnosti, než aby přihlížela vzniku režimu, který brzy dosadí na trůn hloupost a kde schopnost bude moci uplatnit se jen za cenu ztráty čestnosti.

Civilizace musí poznat hodnotu svobody, hodnotu kritiky autority a metodu, jak to uvést v soulad s řádem. Každý, kdo z důvodů výkonnosti doporučuje jiný systém, zrazuje vitální tradice.

Nejneschopnější demokracie je lepší než jakákoli tyranie a je dlouhodobě méně neschopná, protože méně narušuje ducha. Hodnotu tohoto poučení z dějin dokazuje, že:

- nejschopnější nuceně nebo dobrovolně odcházejí,
- postupně zanikají morální a duchovní kvality těch, kteří zůstali.

Diktátor je silně nucen k tomu, aby svoje stoupence uspokojoval tím, že jim poskytuje prebendy. Na různých stupních vedení zneužívají autority malí tyrani a musejí být drženi na uzdě. Přesto diktátor ztělesňující autoritativní princip musí podporovat autoritu svých služebníků. Normovaný historický vzor samozvaných despotických vládců:

Na cestě k moci:

- vědomě nebo nevědomě nastolí stav nespokojenosti lidu s vládnoucím režimem nebo stav nepřátelství mezi různými částmi národa,

- rázně zaútočí na daný režim a svoje výzvy k nespokojenosti kombinují s neomezenými sliby (které v případě úspěchu splní jen velmi omezenou měrou),

- tvrdí, že absolutní moc podrží jen krátkou dobu (aby později objevili, že nikdy nepříjde čas vzdát se této absolutní moci),

- získávají sympatie lidu předstíráním spiknutí zaměřeného proti sobě a využívají toho v kritickém okamžiku jako páky k upevnění své moci.

Po dosažení moci:

- brzy se začnou zbavovat svých hlavních pomocníků tak, že "odhalí", že ti, kteří pomáhali k nastolení nového řádu, tento řád náhle zradili,

- pod nějakou záminkou zamezí kritiku a potrestají každého, kdo se zmíní o skutečnostech, které jsou jejich politice na škodu, i když mají pravdu,

- snaží se, je-li to možné, získat na svou stranu náboženství; nejsou-li náboženství vůdcové k tomu ochotní, podporují jiný druh náboženství, který je jejich cílům nakloněn,

- štedře vydávají veřejné peníze na nálehavá díla nápadného druhu, a to jako odškodnění za svobodu ducha a myšlení, o něž veřejnost připravili,

- manipulují měnu, aby se stav hospodářství v jejich zemi zdál lepší, než ve skutečnosti je,

- nakonec rozpoutají válku proti nějakému státu, aby odpoutali pozornost od vnitřních záležitostí a nespokojenost usměrnili ven,

- výzvy k vlastenectví používají k tomu, aby mohli lidu nasadit pevnější pouta své osobní autority,

- rozšiřují nadstavbu státu, přičemž podkopávají jeho základy, a to tím, že pěstují lichotníky na účet sebedbalých spolupracovníků, tím, že se obracejí k veřejné oblibě velkolepého a senzačního, namísto aby poskytovali pravé hodnoty, jakož i tím, že združují romantické názory namísto realistických, takže tím vším zajišťují konečné zhroucení svého díla ať za vlády svých nástupců, nebo již za své vlády.

Tento politický podvod, který je sám o sobě sérií dobře známých podvůdků, se opakoval ve všech dobách. Přesto se téměř vždy podařilo novou generaci přelstít.

Je nutno přiznat, že autoritativní režimy přinášejí i některé dobré výsledky v materiální i v duchovní oblasti; v několika letech se realizují mnohé sociální reformy a zlepšení (veřejné práce, umělecká tvorba, archeologický výzkum). Služba veřejnosti stimuluje ducha kamarádství až po určitou mez. V tomto ohledu je vliv totalitního režimu na národ stejný jako vliv války. Avšak špatné prostředky nevedou k dobrému konci. Byla to síla lidského myšlení, která po staletí vytvářela proud lidského pokroku.

Autoritativismus ve všech formách demonstruje svůj strach z myšlenek, které se současné autoritě nehodí. Věřící v cenzuru. Opakují se chyby známé z dějin a dějiny se vědomě padělávají. Odmítá se poznatek, že kritika je krví vědy. Pravda je podřízena státnímu zájmu a to známé stagnaci.

Víra liberální je dynamická, víra totalitní je statická. Princip nátlaku v praxi vždy selže. Lze ho použít, má-li lidem zabránit něco konat.

Tento princip omezování a regulace je v podstatě přijatelný pokud je jeho použití nutné k tomu, aby se zabránilo nepřijatelnému ovlivňování svobod jiných lidí. Není možno nutit lidi, aby něco konali, bez toho, že se riskuje více než může být získáno.

Metoda nátlaku:

- se zdá být použitelná proti váhavým,
- vytváří tření a úsilí vyhnout se, čímž znemožňuje dosažení žádoucího cíle.

Činorodost plyne z nadšení a proto jen nadšení může být dynamickým podnětem. Nadšení není slučitelné s nátlakem. Nátlak musí zničit každé nadšení. Čím více byl jednotlivec nebo národ zvyklý na svobodu, tím smrtelněji bude působit přechod na systém nátlaku.

Všeobecná branná povinnost:

- je jako princip nátlaku neúčinná a zastaralá,
- jako metoda se váže na kvantitativní normy v době, kdy vývoj vedení války stále více spěje směrem ke kvalitě. Zdůrazňuje fetiš pouhých čísel v době, kdy obratnost a nadšení jsou stále potřebnější k účinné obsluze nových zbraní. Branná povinnost není vhodná pro podmínky moderního vedení války z důvodů specializované technické výzbroje, pohyblivosti operací a proměnnosti situací. Úspěch stále více závisí na individuální iniciativě vyplývající z pocitu osobní odpovědnosti, avšak nátlak tyto vlastnosti otupuje. Kromě toho je každý muž opačné vůle bacilonosičem, který kolem sebe šíří infekci takového rozsahu, že není v žádném poměru ke službě, k níž je nucen.

Branná povinnost slouží k tomu, aby změnila válku, nikoli aby urychlila její průběh. Urychluje růst únavy z války i jiných hlubších příčin porážky. Mobilizace armád podlomí národní život a vytvoří atmosféru, v níž není možné vyjednávat. Mobilizace znamená válku. V dlouhé válce vše záleží na tom, který národ bude zápasem dříve unaven. Čím méně národ pocítuje vypětí války, tím větší bude pravděpodobně jeho odolnost ve zkoušce vytrvalosti.

Statečnost v moderní válce lze sloučit s respektem k základním právům jednotlivce. Tak se vytvoří půda, z níž roste iniciativa, která je nezbytným předpokladem pravé statečnosti.

Hlavní princip svobodné společnosti: nesmí existovat žádné omezení individuální svobody s výjimkou tam, kde je zneužívána k aktivnímu omezování svobody jiných. Není-li převážná většina národa pohotova poskytnout svoje služby, je něco shnilého ve státě samotném. V tomto případě je nepravděpodobné, že stát vystavený tlaku vydrží, přičemž ani nátlakem se ničeho vážného nedosáhne. Svoboda je základem statečnosti jak občanské, tak vojenské.

Je snazší do národního života princip nátlaku zavést, než se ho zbavit. Branná povinnost vyplývá z přesvědčení, že nátlak může být prostředkem k dobrému účelu. Toto stanovisko je částí obsáhlejší myšlenky, že je možno učinit člověka lepším, že je nutno nejen ukazovat cestu jak se lepším stát, ale že je nutno také jej nutit, aby se touto cestou ubíral. Tento princip má dvě stránky:

- jednu, která zahrnuje všechny zákony přijaté k tomu, aby byly odstraněny překážky pokroku a aby bylo vyloučeno ovlivňování sobeckou nebo opoziční částí společnosti. Tuto stránku lze definovat jako jako regulační proces;

- druhou, spočívající v tom, že lidé jsou nuceni k určitému jednání proti své vůli.

Regulační princip této definice může být pro podporu pokroku potřebný a užitečný. Nenařazuje princip svobody za předpokladu, že je moudře používán, neboť svoboda nikoho neopravňuje k tomu, aby nepřiznivě působil na svobodu jiných. Nejlepší šance pro zajištění skutečného pokroku je vyhnout se chybám, které podle zkušeností zmařily dřívější pokusy o pokrok.

Pokus dosáhnout pokroku nařizovacími metodami vyvolává reakci. Čím je pokus ráznější, tím spornější je jeho trvanlivost. Nejjistější cesta k pokroku spočívá ve vzniku a rozšíření myšlenky na zlepšení. Trvalé reformy jsou ty, k nimž dojde zcela přirozenou cestou a s minimálním třením, když pro ně dozrál rozum lidí. Je nutno vidět vskutku vítální **rozdíl mezi vlivem a mocí.**

Jednou z hlavních překážek pravého pokroku je lidový mýtus "velkého muže". Zatímco "velikost" lze snadno použít ve srovnávání, i když se v tomto smyslu týká spíše zvláštních

vlastností než tělesných proporcí, je "velký muž" jen hliněnou modlou, jejíž podstavec byl vytvořen přirozenou lidskou potřebou k někomu vzhlížet, jejíž tvar a ráz byly vytvořeny lidmi, které dosud neopustila touha být za "velké muže" považováni, nebo alespoň tak vypadat.

Dosud nebyl vytvořen správný vládní systém, neboť všechny, ať demokracie nebo autokracie, jsou systémy, v nichž vládu vykonávají muži toužící po moci. Jediným nadějným systémem je vláda mužů, kteří jsou opravdu vyléčeni z touhy po moci. Žádoucí by bylo takové politické hnutí, které by stanovilo, jaká zajišťovací opatření předvídá proti tomu, aby samo nemohlo moci zneužívat.

Pro ty, kteří dosáhli moci, je pro upevnění moci snažší a pravděpodobněji jistější, obrátit-li se k nejnižším všeobecným impulzům lidu, raději na instinkt než na rozum, raději na zájmy než na právo, raději na účelnost než na zásady. Zní to prakticky a může to nalézt respekt tam, kde by výzva k ideálům vzbudila jen nedůvěru.

Účelnost byla zřídka účelná. Realismus by byl rozumný, kdyby vystihoval smysl poučení vyplývajícího z dějin. Musí být spojen s předvídáním. Je nerealistické podceňovat sílu idealismu a nedbat vojenských principů a skutečností při politických krocích nebo při poskytování záruk. Politika je nejlepsi tehdy, a to nejen v duchu, ale i v účinku, když se nejvíce přibližuje k tomu, aby byla čestná. Člověk, který není machiavellistický, je v nemorálním světovém soutěžení vždy v nevýhodě, a to z hlediska dvojsmyslnosti, nebo z hlediska krve a železa. Světové záležitosti by probíhaly zcela jinak, kdyby bylo více slušnosti, více čestnosti, více myšlení. Myšlení především, aby bylo možno vypočítat několik tahů dopředu a vidět nebezpečí, které přináší používání zla. Oportunismus je hodnotný, znamená-li přizpůsobivost, avšak škodlivý, spočívá-li pouze v krátkozrakosti.

Osvícené sobectví znamená podstoupit dobře uvážená rizika ve smyslu trvalé jistoty.

Civilizace spočívá na zvyku dodržovat sliby. Jakmile dojde k otřesení důvěry v respektování slibů, zřítí se celá stavba. Veškeré konstruktivní snahy a všechny lidské vztahy (osobní, politické, komerční) spočívají na tom, že se lze spolehnout na splnění slibů. Pečlivost při vydávání slibů a schopnost přesně je plnit mají velký význam. Je nemorální dávat sliby, které nelze v praxi splnit v tom smyslu, v jakém to příjemce očekává.

Stát musí podržet možnost určovat své vlastní závazky ve vlastních rukou. Nesmí omezovat svou vlastní možnost volby prohlášeními k jiným mocnostem, které by chtěly tato prohlášení vysvětlovat po svém. Ať se stane cokoli, pro stát je lepší slibovat méně než více. Stát nesmí svými sliby podněcovat slabé k tomu, aby kladly odpor silným. Musí usilovat, aby silnou, avšak umírněnou řečí odradil od útoku proti slabým.

Přesnost v nehlubším smyslu je základní ctností, základem porozumění, který posiluje naději na pokrok. Příčinu téměř všech obtíží lze spatřovat ve výstřelcích. Vznikají-li obtíže z ústních nebo písemných sdělení, lze vidět jejich příčinu v tom, že bylo řečeno příliš mnoho. Kde obtíže přetrvávají, je příčina v tom, že bylo řečeno příliš málo. Obtíže lze vyloučit přesnými formulacemi. Neuvážené úsudky, nepřesné formulace zanechávají dojem nesrozumitelnosti, jsou příznaky morální a duchovní bezstarostnosti, které dávají podnět k válce. Při zkoumání jejich účinků lze rozpoznat, že bacily války jsou v nás samotných, nikoli v hospodářství, politice, náboženství jako takových. Jak bylo možno doufat, že svět bude zbaven válek dříve, než se sami zbavíme příčin, které jsou jejich základem? Virulence těchto bacilů je největší u těch, kteří mají rozhodovat o záležitostech národů. Podněcují je atmosféra moci a aktivní úsilí o získání moci. Je nevýhodné uzavírat vágní závazky bez předchozího prozkoumání souvislostí a vojenských problémů.

Zdá se, že závod o moc a osobní postavení kazí charaktery všech mužů. Jediným tvorem schopným udržet svou čest je člověk žijící na své půdě; nezná potřebu intrik a boje, neboť intriky vůči dobrému počasí nejsou účelné.

Každé válečné dějiny, které se přidržují pouze strategického a politického průběhu, odhalují pouze obraz povrchu; osobní proudy plynou hlouběji a mohou mít na výsledek hlubší vliv. Skutečný vznik dějin se velmi liší od toho, co se traduje potomkům.

Válka vytváří válku. Atmosféra války stimuluje všechny druhy válečnických bacilů, které zpravidla nacházejí později příznivé podmínky v tom, co je s neuvědomělou ironií všeobecně líčeno jako obnovení míru. Po dlouhé a vyčerpávající válce jsou podmínky pro její nové vzplanutí zvláště příznivé, a to zejména tehdy, skončí-li tato válka zdánlivě rozhodujícím vítězstvím jedné z obou válčících stran. Protože potom všichni, kteří patří k poražené straně, mají sklon všechny svoje obtíže a utrpení připisovat vině vítězné strany namísto vlastního nerozumů. Domnívají se, že v případě vlastního vítězství by se nepříjemným důsledkům vyhnuli.

Úplné vítězství nebylo nikdy završeno výsledkem, který vítězové vždy očekávají, tj. dobrým a trvalým mírem. Neboť vítězství vždy obsahovalo zárodek budoucích válek, protože vítězství vždy u poraženého vytváří touhu po odplatě a pomstě, protože vítězství vždy přináší nové soupeře. V případě vítězství dobytého aliancí, což je nejčastější případ, je to všeobecný následek. Zdá se, že je to přirozený účinek odstranění silné zábrany, kterou tvoří třetí strana.

První poučení bylo vždy uznáváno, jakmile se vášně ochladily. Druhé poučení nelze tak snadno rozpoznat. Příliš úplné vítězství nevyhnutelně komplikuje otázky spravedlivého a moudrého mírového uspořádání.

Jestliže protiváha protistojící mocnosti udrží v šachu choutky vítězů, neexistuje nic, co by mírnilo konflikt hledisek a zájmů členů aliance. Rozdílnost názorů potom zesílí tak, že se spojenectví ve společném nebezpečí změní v nepřátelství všeobecné nespokojenosti, takže se ze spojení v jedné válce stane nepřítel ve válce příští.

Po každé dlouhé válce mají ti, kteří ji přežijí, sklon ke vzájemné dohodě, není žádného vysloveného vítěze jsou jen všichni, kteří utrpěli ztráty.

Válka přinese zisk jen tehdy, je-li vítězství dosaženo rychle. Pouze útočník může doufat, že dosáhne rychlého vítězství. Jestliže se mu to nepodaří, je válka nutně dlouhá a pro obě strany ničivá, pokud není ukončena vzájemným dorozuměním.

Protože útočník táhne do války pro zisk, je z obou protivníků tím, který má větší sklon usilovat o mír vyjednáváním. Napadená strana má všeobecně větší sklon k pomstě úsilím o vítězství, ačkoli veškerá zkušenost dokazuje, že vítězství je fata morgana v poušti způsobené válkou. Touha po vítězství je přirozená, avšak v nejširším smyslu vede k vlastního zmrzačení. Dokonce, lze-li vítězství dosáhnout, zahájí jen nový cyklus hledání pomsty. Proto by se moudrý státník měl snažit uvažovat o ukončení války vyjednáváním, jakmile je jasno, že jinak by se válka prodlužovala.

Strana, která byla vystavena útoku, by nejednala moudře, kdyby se pokoušela o mír, neboť by to mohlo být vysvětlováno jako strach nebo slabost. Bylo by však moudré respektovat všechny nabídky, které by mohl učinit nepřítel. Dokonce i když nejsou tyto návrhy příliš dobré, lze nepřátelskou vládu dovést k tomu (a to není obtížné), aby svoje nabídky zlepšila, jakmile již jednou začala nabídky předkládat.

Nejlépeší cestou jak ztratit svůj vliv na vojsko a lid, které mají přirozený sklon k míru pokud ho lze dosáhnout bez porážky, je nechat zaniknout naději na snadné vítězství. Naopak, vůle k boji se u napadeného národa vždy zesiluje, takže je snažší tento národ podněcovat k vytrvalosti během vyjednáváním o uspokojivých podmínkách k uzavření míru.

V dějinách se vždy znovu opakuje iluze, že současný nepřítel je podstatně jiný, že je horší než nepřítel v minulosti.

Žádná smlouva mezi vládami neměla delší trvání než poznání těchto vlád, že je v jejich zájmu, aby smlouvě zachovávaly věrnost. Je skutečností, že mezinárodní vztahy

- jsou ovládnány zájmy a
- nejsou ovládnány morálními principy.

Z této skutečnosti vyplývá, že platnost smluv závisí na jejich vzájemné přijatelnosti. Ta může propůjčit účinnou záruku. Zatímco při vyjednávání nevyplyvá žádná jistota ze slabosti, existuje mnohem příznivější vyhlídka, když je při vyjednávání jasno, že obě strany mají přibližně vyrovnanou moc. Neboť v tomto případě spočívá každá dohoda na oboustranném přiznání, že vyhlídky na jednostranné vítězství nejsou vyváženy vyhlídkami na vzájemné vyčerpání, ani z toho vyplývající nezbytností pro obě strany ustoupit nakonec zájmům třetích stran, které stojí mimo konflikt nebo se konfliktu účastní jen omezenou měrou.

Tato úvaha platí stejně i pro případ národů skutečně vedoucích válku, když mocnost, která má ve válce převahu, učiní pokus o obnovení míru. Protože útočné národy vedou válku o zisky, bude jejich odhodlání utrpět ztráty přinášené válkou oslabeno snáze než u národa, který cítí ohrožení existence.

Národ bojující o výhody rychleji pochopí, že se pustil do akce, která je obtížnější než předpokládal, proto bude přístupnější vůči poučení z přísloví, že "popálené dítě se bojí ohně". To platí ještě výstižněji pro vládu útočného státu, která, je-li nucena hledat východisko z války jež se stala vyčerpávající, musí čelit mnohem větší potíži. Musí totiž přesvědčit svůj lid o tom, že pokračování ve válce se přesto může vyplatit.

Nespokojenost lidu s výsledkem války, kterou vůdcové zahájili a potom byli nuceni uzavřít mír, má snahu dopadnout na hlavy vůdců. To je nejspolehlivější cesta vedoucí k jejich odstranění a také k zajištění toho, že národ nebude ochoten dále válku podporovat. Je pravděpodobné, že věst takovou rozumnou politiku bude znemožněno vlnou válečných vášní. Ve vášni nelze přijít na žádnou jasnou myšlenku. Je nutno se vyvarovat hnutí mysli. Boj může infikovat muže tím, proti čemu by z hlediska své výchovy měli bojovat.

Příčina kolísání intelektuálů většinou vyplývá z citů. Ani intelektuálové, ani jejich kritici, jak se zdá, nerozpoznávají vrozené dilema myslícího člověka a jeho nevyhnutelnost. Přesto je nutno se tomuto dilematu dívat do tváře, neboť je přirozenou částí vývoje každého lidského ducha. Duševní pracovník by měl rozpoznat míru, v níž je svět utvářen lidskými city, které nejsou ovládány rozumem. Není-li mu toto jasné, je jeho myšlení ploché a jeho pozorování zúžené. Jakmile se však naučil myslet a podřít se vedením svým rozumem, nebude nadále plavat ve vlnách veřejných citových hnutí, pokud ovšem nepřestane myslet nebo se úmyslně nestane svému myšlení nevěrný. V posledním případě je pravděpodobné, že pomalu spáchá duševní sebevraždu.

Hlubší diagnóza nemoci, na kterou intelektuálové trpěli, naznačuje, že jejich utrpení nevyplynulo z toho, že svůj rozum sledovali příliš daleko, nýbrž z toho, že svůj rozum nesledovali příliš daleko, aby pochopili všeobecnou moc nerozumu. Zdá se, že mnozí trpěli i tím, že neuměli používat rozumu interně stejně jako externě, tím, že neusilovali o ovládnutí vlastních citových hnutí.

Energie, která dnes utváří svět, plyne z citových postojů (rasová pýcha, náboženská víra, touha po moci, záliba ve válčení). Energie intelektuála plyne také z citu, z lásky k pravdě, z touhy po rozšíření vědění a porozumění. Tento cit značně přispěl k utváření světa. Tento pramen energie vyschne u myslícího člověka jen tehdy, přestane-li věřit ve vedoucí sílu myšlení a připustí-li, aby se v daném okamžiku sám stal nositelem převládajících citových hnutí lidu.

Všechna řešení dosažená násilím jsou pomíjivá. S nedůvěrou je nutno posuzovat i případy, kdy násilí zdánlivě problémy vyřešilo. Otevřenou zůstává otázka, zda je možno ve světě takovém jaký je vyloučit násilí bez rizika, že bude znovu ztracena veškerá půda, kterou získal rozum. Je pochybné, zda jsme vůbec schopni násilí vyloučit, dokonce i kdybychom měli duchovní sílu k tomu, abychom takové riziko na sebe vzali. Neboť méně oduševnělí se budou k této ochraně upínat a tím znehodnotí možnou účinnost nenásilí. Při hledání cesty z tohoto dilematu existuje nejméně jedno řešení, o které je možno se pokusit: **aby vládcí násilí byli ti, kteří překonali veškerou touhu násilí používat.**

Záležitosti lidstva nepůjdou dobře, dokud:

- vládcové se nestanou filozofy, nebo

- filozofové se nestanou vládci.

Kdyby byla ozbrojená moc ovládnuta muži přesvědčenými o tom, že používání násilí je zvrácené, dosáhlo by se největšího přiblížení k jistotě, že násilí nebude zneužíváno. Takoví mužové by se možná také nejvíce přiblížili k maximální účinnosti použitého násilí, kdyby nepřátelé civilizace takovou nutnost vyvolali. Neboť čím složitější je válka, tím více její účinné vedení závisí na pochopení jejích vlastností a účinků. Čím zevrubnější je studium moderní války, tím silnější je přesvědčení o její nesmyslnosti.

Jednou ze základních obtíží, i když nikoli nejnapádnější, bylo sladit názory odborných poradců v jakémkoli plánu mezinárodní bezpečnosti a ozbrojení. Konference se protahují tahy a protitahy technického rázu, až mizí vyhlídka na dohodu a politické trpělivost je stále více napínána.

Světový řád potřebuje morální základ. Naděje, že bude světového řádu dosaženo, spočívá na růstu duchovního společenství. Existuje možnost dosáhnout takového stupně spolupráce, pružné a nikoli tuhé, a to použitím principu "jednoty v rozmanitosti", což znamená hlubokou pravdu a zdravý lidský rozum. **Pro rozmanitost prostor existuje, pro rozpory však nikoli.** Jednota v rozmanitosti je vůdčím principem, světovým principem.

Všichni velcí náboženští a filozofičtí myslitelé na svém vrcholu usilují o tentýž cíl, aniž by jejich učení navzájem souhlasila v detailech, a shodují se v tom, že je bezúčelné:

- sledovat účel bez ohledu na prostředky,
- snažit se dosáhnout pokroku nátlakem.

Takový postup vede často k regresi. Spolehlivou cestou je vytyčení a rozšiřování myšlenky pokroku.

Při dobývání duchovního pokroku mají význam pomalé pokroky. Pokud jde o rozšíření a trvalost nějaké myšlenky, je její původce závislý na dalším vývoji uskutečňovaném lidmi, kteří tuto myšlenku přijmou a rozšiřují.

Míra této závislosti je daleko větší než závislost autora nějaké akce na jejích vykonavatelích. Ve fyzické oblasti může podřízení působit jako náhrada spolupráce a (i když jí není rovnocenná) může značně přispět k docílení účinnosti takové akce. Avšak myšlenkový pokrok, má-li být pravým pokrokem, závisí mnohem více na spolupráci, na značně vyšším druhu spolupráce. V této oblasti závisí vliv vedení na zvýšení individuality a rozvoji myšlení.

Pro kolektivní akci postačí, je-li možno masu řídit. Kolektivní růst je možný jen prostřednictvím svobody a rozvoje individuálního ducha.

Jednotlivec se má z dějin poučit:

- nikoli o tom, co má dělat, nýbrž
- o tom, o co má usilovat a
- čemu se má ve svém úsilí vyhnout.

Dívat se životu do tváře jasnými očima, zvědavě, aby byla nalezena pravda, aby se mohlo jít životem s čistými rukama, s ohledem na jiné, a aby přitom byly vytvářeny takové podmínky, které člověku umožní učinit ze života to nejlepší.

Z anglického originálu vydaného v roce 1944 v Londýně vybral a přeložil a úvodem opatřil

plk. v zál. Ing. Jiří Mates